

AZ UTOLSÓ CSÁSZÁR MAGYARORSZÁGON – HAILÉ SZECLASSZIÉ 1964-ES LÁTOGATÁSA¹

MARSAI VIKTOR

Bevezetés

Hailé Szelasszié etióp császár 1964. szeptember 20-23. közötti látogatása a magyar diplomácia egyik meghatározó eseményei között szerepelt – nem csupán politikai, de gyakorlati jelentősége kapcsán is. Az 1956-os forradalom és szabadságharc levereése utáni, ötévnyi nemzetközi (nyugati) izolációban levő Magyarország² számára ugyanis különös jelentőséggel bírt, hogy a „karanténból” való kiszabadulás után két évvel a nemzetközi politika egyik magasan jegyzett és respektált alakja, Hailé Szelasszié látogatott hazánkba.

Ugyanakkor a szimbolikus eredményeken túl a találkozó hatását a kétoldalú kapcsolatokra érdemes a helyiértéken kezelnünk. Bár a látogatás megerősítette a két ország közötti együttműködést, és a következő években annak virágkorának lehetünk a tanúi, amelyhez foghatóan talán csak az 1977-78-as ogadeni háború időszakában mélyülnek el a kapcsolatok,³ valóban meghatározó megállapodások és akciók nem nőttek ki a találkozóból. Néhány elem, mint a magyar népzenekeutatók kiküldése vagy később a MOGÜRT busztenderei ugyan viszonylag komoly kulturális eredményekkel, illetve gazdasági haszonnal jártak, de hazánk a következő évtizedekben sem maradt más Etiópia számára, mint egy baráti, de alapvetően korlátozott erőforrásokkal rendelkező ország, amelyre csak mérsékelten lehetett támaszkodni a kelet-afrikai ország modernizációja kapcsán. Jól mutatja ezt, hogy a két ország között sosem született gazdasági keretegyezmény, és hogy a magyar viszonylat sosem haladta meg az etióp külkereskedelmi forgalom 1%-át. Mindez Mengisztu Hailé Mariam 1977. februári hatalomra kerülésével sem változott meg: még 1981-ben is, amikor talán a legfagyosabb volt a viszony Addisz-Abeba és a Nyugat, különösen Washington között, egy magyar jelentés aláhúzta, hogy „Etiópia a szocialista orientáció ellenére a tőkés világgazdaság részének tekinthető”, hiszen külkereskedelmének 80-85%-a a tőkés országokkal bonyolódik le. Ahogy az elemzés kiemeli, ráadásul „a jelenlegi világgazdasági trendek ismeretében az is bizonyos, hogy az elkövetkező évtizedben e helyzetben alapvető változás nem fog bekövetkezni.” Bár ezen igyekeztek változtatni, az etióp vezetés „azzal is tisztában van azonban, hogy a szocialista országok a tőkés világot nem helyettesíthetik.”⁴ Mégis, mint látni fogjuk, hazánk – és a tágabb kelet-közép-európai térség – gazdasági és politikai súlyánál befolyásosabb szerepet játszott abban a sakkjátszmában, amit az idősödő császár a nemzetközi porondon

folytatott, hisz a szocialista országok felé tett gesztusok segítettek erősíteni Hailé Szelasszié „el nem kötelezett” imázsát és növelni nemzetközi tekintélyét.

Jelen tanulmány célja, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár külügyi anyagainak, illetve a szekunder irodalomnak a feldolgozásával bemutassa a császár látogatásának körülményeit, illetve hatásait a magyar-etióp kapcsolatokra. Az írás fő állítása, hogy bár Hailé Szelasszié látogatása – egy rövid felfutást leszámítva – nem hozott alapvető változást a felek viszonyában, segített stabilizálni, mélyíteni és tartalommal feltölteni a viszonylag friss kapcsolatokat, és kijelölni a fő kereteket-irányokat, amelyek mentén azok a következő két és fél évtizedben mozogtak. Ugyanakkor a találkozó fontos gyakorlati tapasztalatokkal vértette fel a magyar vezetést, amelyet nem csupán a fejlődő világ országaival való kapcsolatokban, de a tágabb nemzetközi porondon is hasznosítható volt.

Hailé Szelasszié és a keleti blokk

Etiópia a második világháború alatt és után a nyugati hatalmak, mindenekelőtt az Egyesült Államok legfontosabb stratégiai szövetségesevé vált a szubszaharai térségben. Az 1956-os szuezi válság alatti washingtoni fellépés azonban rávilágított a nyugati tömbön belüli törésvonalakra. Hailé Szelasszié számára különösen visszatetsző volt Izrael „cserben hagyása”, ráadásul a csatorna egyiptomi lezárásának gazdasági következményei a kelet-afrikai államot is súlyosan érintették. Éppen ezért a császár az ötvenes évek végétől igyekezett diverzifikálni külpolitikai- és gazdasági kapcsolatait. Az etióp vezetés fölismerte, hogy az ország modernizációja olyan méretű külső tőkét igényel, amelynek biztosítására egyetlen aktor alkalmatlan, és minden fellelhető helyen meg kell kísérelni vissza nem térítendő segélyeket, illetve kedvezményes hiteleket igényelni. Az ötéves időszakokra bontott etióp fejlesztési tervek grandiózus forrásigényeket jelöltek meg,⁵ amelyek fedezése még a nyugati tömb számára is kihívásokat támasztott, ráadásul mind gazdasági, mind politikai megtérülésük kétséges volt: bár Etiópia a térség – és a szubszaharai Afrika – meghatározó állama volt, Hailé Szelasszié pedig a nemzetközi kapcsolatok egyik legnagyobb „sztárja”, az igényelt összegek túlmutattak a realitásokon.

Fontos aláhúzni itt, hogy a császár sem ekkor, sem később nem gondolt arra, hogy felbontsa a Washingtonnal és a nyugat-európai államokkal, mindenekelőtt az NSZK-val fennálló stratégiai partnerséget: Hailé Szelasszié tapasztaltabb reálpolitikus volt annál, hogy azt gondolja, a Szovjetunió képes lesz betölteni az amerikaiak által hagyott gazdasági űrt. Ezt jól mutatta, hogy Etiópia – a kétségtelen gazdasági potenciálok ellenére – csak vonakodva kezdte el lehívni az 1959-ben felajánlott 100 millió USD-s szovjet hitelkeretet, és tíz évvel később, 1970-ben is még csak alig 40%-át használták fel – részben annak a nyugati kölcsönöknél kedvezőtlenebb feltételei miatt.⁶

Ugyanakkor úgy számított, hogy a keleti tapogatódzás hitelesebbé teszi az el nem kötelezett országok mozgalmában betöltött helyét, tovább növeli nemzetközi tekintélyét, és többletforrásokat jelent majd az Etióp-magasföld számára nem csupán azért, mert megnyithatja a szocialista országok pénzcspajait, hanem mivel ezzel arra

kényszerítheti a nyugati szövetségeseket, hogy pozícióik fenntartása érdekében ők is növeljék kelet-afrikai támogatásaikat. Azt a szempontot sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a császár és tanácsadói számára fontos tapasztalatokkal szolgált 1959-es moszkvai és csehszlovákiai látogatása, amelyek során tanúja lehetett annak, hogy a szocialista tervgazdaságok miként kezdték meg az elmaradt nemzetgazdasági struktúrák átalakítását és a vidéki termelés, életmód modernizációját. A császár szemében országa számára ezek a modellek valószínűleg sokkal használhatóbbnak tűntek, mint az utolérhetetlen távolságban lévő nyugati minták.⁷

A fentiek mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül Hailé Szelasszié személyes motivációit sem a szocialista országok felé való nyitásban: a császár ugyanis nagyon szeretett utazni, és nem esett nehezére, hogy újabb látványosságokkal szórakoztassa magát.

Összességében tehát a császár magyarországi útja – amely egy nyolc országot (!) érintő, zömében Kelet-Európára koncentráló látogatássorozatra illeszkedett be – nem célozta azt, hogy radikálisan új szintre emelje a magyar-etióp kapcsolatokat, csak igyekezett további lendületet adni azok mélyítéséhez – csakúgy, mint lengyelországi, romániai vagy bulgáriai látogatása.

Ennyi év távlatából szintén fontosnak tűnik az a tapasztalat, amelyet a magyar diplomácia – és a politikai vezetés – szerzett a császár látogatása kapcsán.⁸ Ahogy a találkozóról készült összefoglaló dokumentum megjegyezte, „Kádár János elvtárs a császár látogatásával kapcsolatos munkát – a császár elutazása után tartott megbeszélésen – összefoglalóan úgy értékelte, hogy az zökkenőkkel ugyan, de alapjában véve jól sikerült. Megállapította, hogy bizonyos szempontból – főleg protokollárisan – a látogatás újszerű feladat volt számunkra.”⁹ Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, a találkozó során számos olyan technikai probléma vetődött fel, ami nemcsak az etióp relációban, hanem minden külkapcsolati viszonylatban hasznos technikai ismeretekkel ruházta fel a magyar diplomatákat és más érintett kormányzati szereplőket.

A magyar-etióp kapcsolatok az 1960-as években

Bár a két fél közti tapogatódzások már az ötvenes évek közepén megindultak, az 1956-os események, az azokat követő nemzetközi változások, illetve az etióp vezetés bizonytalanságai miatt a diplomáciai kapcsolatok felvételére csak 1959 novemberében került sor.¹⁰

A Magyar Népköztársaság a kairói magyar nagykövetet, Szijjártó Lajost akkreditálta Addisz-Abebába. Szijjártó 1960. február végén utazott Etiópia, hogy átadja a császárnak megbízólevelét. A fogadtatás szívélyes volt, és az etióp külpolitika változását jelezte, hogy az 1956-os események kapcsán a házigazdák nyitottak voltak a Szijjártó által képviselt ellenforradalmi narratíva elfogadására, amely különösen annak tükrében volt fontos, hogy Etiópia az ENSZ-ben többször is megszavazta a szovjet fellépést elítélő nyilatkozatot. Nagyon hamar kiderült az is, hogy az etióp fél számára az elsődleges cél nem a politikai, hanem a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok mélyítése: ezt a megbeszélések során több etióp vezető is kérte, és a baráti szocialista országok helyi diplomatái is javasolták. Jelentésében Szijjártó

is amellelt érvelt, hogy egy két-három fővel működő kereskedelmi kirendeltség fenntartása költséghatékonyabb és eredményesebb lenne, mint a kartúmi irodából történő rendszeres átutazások.¹¹

A kedvező fogadtatás ellenére a kapcsolatok kiépítése lassan haladt, elsősorban az etióp fél miatt: az 1960. decemberi puccs jól mutatta az ország belső ellentmondásait és a különösen a hadsereg és az értelmiség körében tapasztalható elégedetlenséget, amelyet 1960 tavaszi látogatása során Szíjártó is érzékelt.¹² Így az idősödő császár – aki lényegében egy személyben ellenőrizte a teljes külpolitikai gépezetet – fontosabb ügyekkel volt elfoglalva, mint Magyarország. Etiópia csak 1961 decemberében kért agrément Michael Imru, Etiópia Oxfordban végzett moszkvai nagykövete számára, akit Budapestre szerettek volna akkreditálni.¹³ A megbízólevél átadására végül 1962 júliusában került sor.¹⁴

Az első kézzel fogható mozzanata a kapcsolatok erősítésének az addisz-abebai magyar külkereskedelmi kirendeltség 1962-es felállítása volt. A kirendeltség vezetője Simányi Miklós lett, aki korábban a kartúmi kereskedelmi kirendeltséget irányította. Simányi szeptember közepén érkezett Addisz-Abebéba.¹⁵ Érdeemes ugyanakkor megjegyeznünk, hogy a magyar vállalatok, mint a Hungarotex, a Modex vagy a Ferunion már 1957-ben megkezdték kapcsolataik kiépítését az országban.¹⁶ 1961-ben megtörténtek az első vásárlások, amelyek főleg lenmagot, olajos magvakat és nyersbőröket foglaltak magukba. Kávét ugyanakkor hazánk egyelőre nem vásárolt, amit az etiópok több estben szóvá is tettek. Az etióp kávé – kiváló minősége miatt – túl drága volt a magyar fogyasztók számára. Simányi korai jelentéseiben ezért arra bízta a különféle szereplőket, hogy az olajosmagvak és bőrök piacán növeljék az importot. A magyar export főleg textil- és alumíniumtermékeken keresztül kezdett kibontakozni. A kereskedelmi tanácsos megjegyezte, „negatív jelenségnek kell értékelnünk, hogy exportáló vállalataink forgalmát lényegében két képviselőn keresztül bonyolítjuk le.”¹⁷ Ugyanakkor nem volt könnyű a térnyerés egy olyan piacon, amelyen számos szereplő – mint az arabok vagy az indiaiak – már évszázados előzményekkel bírtak, másrészt Simányi szerint az etióp kormányzatban helyet foglaló, nyugati szimpatizáns káderek tudatosan akadályozták a szocialista országokkal történő kapcsolatépítést. Az sem segítette a magyar terjeszkedést, hogy, amint a tanácsos megjegyezte, „ma még etiópiai kereskedelmi rétegről, vagy megfelelő kereskedelmi tapasztalattal rendelkező szakkaderek csoportjáról alig beszélhetünk.”¹⁸

Súlyos problémákat okozott az is, hogy a nemzetközi – szabadpiaci – környezetbe kikerült magyar vállalatok nem minden esetben voltak felkészülve a megmérettetésre. A Hungarotex például nem volt képes leszállítani a megrendelt takarómennyiséget, és – mivel a bejártatott hazai és a szocialista piacok kellemes állóvizet biztosítottak a számára – már 1963-ban a kivonulást fontolgatta az etióp piacokról, miközben termékei iránt folyamatosan nőtt a kereslet. A vállalat azonban a kapacitás-bővítés helyett inkább minél előbb meg akart szabadulni a „problémás” és számára ismeretlen relációtól – Simányi őszinte felháborodására.¹⁹

1963 elejére Simányi jó kapcsolatokat épített ki az etióp kormányzat tagjaival. A magyar Külügyminisztérium felhatalmazásával rendszeresen részt vett a

protokollrendezvényeken, és az etióp fél lényegében úgy kezelte, mint ideiglenes ügyvivőt. Ugyanakkor világosan látszott, hogy ez a hibrid felállás nem lesz sokáig fenntartható, Szijártó pedig Kairóból csak korlátozottan tudta ellátni etiópai feladatait. Fontos tényezőnek bizonyult a májusra tervezett addisz-abebai csúcstalálkozó, amelynek célja a kontinens regionális szervezetének, az Afrikai Egységsszervezetnek a megalakítását tűzte zászlajára. A magyar külügyminisztérium érzékelte mind az esemény jelentőségét, mind Hailé Szelasszié növekvő befolyását. Így hamar felmerült, hogy hazánk is küldjünk ki egy megfigyelő státuszú diplomatát a találkozóra Bárd Miklós kartúmi ideiglenes ügyvivő személyében: az nem derül ki a dokumentumokból, hogy miért nem az Addisz-Abeába akkreditált Szijártó neve merült fel ennek kapcsán.²⁰

Az etióp fél is szorgalmazta a kapcsolatok bővítését: a külügyminisztérium protokollosztályának helyettese többször fölvetette Simányinak, „hogy a Szovjetunió, Csehszlovákia és Románia nagyszámú ösztöndíjat ajánl fel évenként az etióp kormánynak.”²¹ Éppen ezért a kereskedelmi tanácsos javasolta, hogy hazánk is ajánljon fel pár helyet, amiről meg is indult itthon a gondolkodás.²²

1963 második felére két markáns csapásirány körvonalazódott a kapcsolatok további mélyítésére: ezek egy önálló nagykövetség létesítése és a császár meghívása voltak. Ami az elsőt illeti, 1963 év végén élénk levélváltás folyt a különféle magyar szervek között ennek feltérképezésére, amihez Bárd 1963. november 10-16. közötti etiópai útja további muníciót szolgáltatott. Ahogy a magyar külügy is érzékelte, Addisz-Abeba a májusi csúcs után „már nemcsak az EAC székhelye, hanem az Afrikai Egységsszervezeté is. Úgy véljük, hogy a jövőben egyre több afrikai összejövetelt fognak tartani Etiópiában,”²³ és az ország jelentősége tovább növekszik majd. A Külügyminisztérium kérte, hogy „a Magyarország és Etiópia közötti kapcsolatok fejlesztésének, a két ország diplomáciai képviselőinek esetleges nagykövetségi szintre történő emelése vagy magyar külképviselet Addisz-Abeában való létesítésének megfontolása céljából feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy Ügyvivő elvtárs a jelen futárral terjesszen fel az ottani tapasztalatok és beszélgetések alapján készült értékelő jelentést.”²⁴ Bárd december közepi levelében egyértelművé tette, hogy „tekintettel az ország politikai fontosságára a Magyarország és Etiópia közötti kapcsolatok fejlesztését rendkívül fontosnak tartom. (...) Úgy vélem, hogy – bár

Ugyanakkor nem volt könnyű a térnyerés egy olyan piacon, amelyen számos szereplő – mint az arabok vagy az indiaiak – már évszázados előzményekkel bírtak, másrészt Simányi szerint az etióp kormányzatban helyet foglaló, nyugati szimpatizáns káderek tudatosan akadályozták a szocialista országokkal történő kapcsolatépítést.

magában Etiópiában politikai lehetőségeink még e pillanatban mérsékeltőbbek – kikell (sic!) használnunk azokat az információs lehetőségeket, amelyeket ma Addisz-Abeba összafrikai vonatkozásban jelent”²⁵ Mindezek fényében Bárd is támogatta az önálló képviselő megnyitására vonatkozó gondolatát, amit addisz-abebai látogatása során az etióp fél is szorgalmazott. Megint csak fontos kiemelni a tárgyalások nemzetközi környezetét: ahogy Bár rámutatott, „indokolja kapcsolataink fejlesztését az is, hogy utóbbi időben az amerikai befolyás (részben az amerikaiak által inspirált legutóbbi felkelés hatására) csökkenni látszik.”²⁶ Az etióp kormány igyekszik minél kevesebb amerikai szakértőt foglalkoztatni sőt az is (sic!) előfordul hogy egyes megüresült szakértői helyeket jugoszlávokkal töltötték be. Megjegyzem, hogy Etiópiában meglehetősen nagy jugoszláv befolyás észlelhető.”²⁷

Ezzel párhuzamosan folytak az erőfeszítések a császár magyarországi meghívására. 1963 májusában az MTI tudósítója, Kalmár György Etiópiában járt, ahol lehetősége adódott egy rövid interjút készíteni Hailé Szelassziéval. A beszélgetés során a császár megjegyezte, hogy „nekem nagyon régi vágyam meglátogatni az Önök fővárosát.”²⁸ Bár a Külügyminisztérium ezt a részt kiszedette az MTI tudósításából, a tárcánál nem feledkeztek meg a megjegyzésről. Júliusában Szijártó jelezte, hogy a császár Jugoszláviába fog látogatni, ami kiváló lehetőség lenne arra, hogy a magyar kormány meghívja őt Budapestre.²⁹ Az ügyet a császár a nagykövet őszi addisz-abebai búcsúlátogatásakor is megemlítette (Szijártó megbízatása 1963 decemberében járt le).³⁰ Végül a hivatalos meghívásra 1964 februárjában került sor, amikor az új kairói nagykövet, Rácz Pál átadta megbízólevelét Hailé Szelassziének.³¹ Ezen a ponton ért össze a kapcsolatok bővítésének két szála, nevezetesen, hogy a magyar külügyminisztérium a császár magyarországi látogatásával egybekötve

Λ Hailé Szelasszié. Forrás: <http://www.reggaegoneviral.com/>

akarta bejelenteni az új képviselő megnyitását. Ugyanakkor világos volt, hogy arra leghamarabb 1965-ben kerülhet sor. Ebből a szempontból szerencsés fejleménynek bizonyult, hogy a császári látogatás is – amelyet Budapesten eredetileg júniusra terveztek – folyamatosan csúszott.³²

Meg kell említenünk, hogy a magyar félnek sem sikerült maradéktalanul alkalmazkodnia az új követelményekhez, és ez csak részben volt magyarázható az új relációval: a hibák, minisztériumi hatásköri torzsalkodások inkább arra mutattak rá, hogy a diplomáciai kar és a közigazgatás egyes szereplői nem voltak képesek felnőni feladataikhoz. Ennek egyik eklatáns példája volt, amikor a távozó Szijártó ideiglenes ügyvivőként mutatta be Simányit. A kereskedelmi tanácsos már 1963-as magyarországi pihenése során jelezte a külügyminisztérium felé, hogy az etióp szervek de facto ideiglenes ügyvivőként kezelik, ami hivatalos kinevezés híján kényelmetlen számára. Így azt javasolta, hogy adják meg neki a címet. Ez jórészt reális kérés volt, hiszen a külügy rendszeresen kért diplomáciai jellegű feladatokat az Addisz-Abeában székelő Simányitól, és nem látták elvi akadályát a kérésnek. Mindezek ellenére a kinevezésre nem került sor, amiben szerepet játszhatott az is, hogy a tanácsos gyakran nem rejtette véka alá, hogy önmagát igen fontos személynek tartja a magyar-etióp kapcsolatokban. Ezt jó bizonyította, hogy e véleményét az 1965 őszi Etiópiába érkező nagykövet, Pataki János előtt is hangsúlyozta, ami komoly konfrontációkhoz vezetett a szereplők között.³³

Jelen voltak a minisztériumok közti pengeváltások is. A kapcsolatok terén a Külkereskedelmi Minisztérium mindig is realitásból, üzletközpontú politikát folytatott, és nem szívesen bocsátkozott politikai indíttatású kalandokba, amelyek anyagi megtérülése nem volt biztosított. Ez jól megmutatkozott az 1960-as évek második felének magyar projekttervei kapcsán, amelyek zömében éppen ezért nem valósultak meg. De nem csupán a több millió USD-s kérdésekben, hanem a kisebb tételek esetében is meg-megakadt a diplomáciai gépezet. Ilyen volt például az április 4-i ünnepi fogadás kérdése. 1963-ban nem került sor a megrendezésére, mert az 1962 októberében létrehozott külkereskedelmi kirendeltség számára ehhez nem rendeltek pénzügyi keretet. Ebből aztán Simányinak lettek is kellemetlen percei, amikor több diplomata és etióp közszolga is érdeklődött afelől, hogy Magyarország miért nem szervezett bankettet a nemzeti ünnepén. A tanácsos ezért 1964. januári levelében azt javasolta, hogy abban az évben ne maradjon el a rendezvény. A fő problémát azonban a költségek fedezése jelentette. Ahogy Simányi rámutatott, „több precedens van arra, hogy ahol csak külkereskedelmi kirendeltségünk van, az április 4-i fogadás költségeit a Külügyminisztérium fedezi.”³⁴ Ugyanakkor a tanácsos felvetette, hogy mi lenne, ha a költségek felét a külügy, a másik felét pedig a Külkereskedelmi Minisztérium fizetné. A javaslatot a kairói és kartúmi nagykövetség is támogatta, és a tárca is látta jelentőségét: „A fogadás megtartását mind politikai, mind gazdasági érdekeink indokolják.”³⁵ Ugyanakkor a külügyminisztérium nem akart könnyelmű ígéreteket tenni, főleg, hogy Simányi kapcsolatai miatt főleg gazdasági diplomatákat várt a rendezvényre. „Ezért ésszerűnek tartjuk, hogy a fogadás költségeinek az 50%-át a Külkereskedelmi Minisztérium vállalja.” A költség „a megfelelő italmeny-

nyiségtől eltekintve, 560 etióp dollár körül van. A felszolgálható italt április 4-e előtt már nem lehet úgy (sic!) kiküldeni, hogy időben meg is érkezzen. Ezért javasoljuk, hogy ezt a kirendeltség előlegezze saját készletéből.”³⁶ A tárca azt is világossá tette, hogy az 50%-nál nagyobb részt nem tudnak vállalni a kifizetésekből. Ugyanakkor ekkor meg a kereskedelmi tárca kezdett el húzódkodni, és tartózkodott a költségek felének egyértelmű vállalásától, csak elvi egyetértését fejezte ki.³⁷ Arról, hogy mi lett a történet pontos vége, nem szólnak a dokumentumok, mindenesetre a jelentések tanúsága szerint 1964. április 3-án megtartották a fogadást.³⁸

Az utolsó császár Magyarországon

1964 nyarára körvonalazódott, hogy Hailé Szelasszié magyarországi látogatása az év szeptemberében, egy hosszabb nemzetközi körút keretében fog megvalósulni, amelynek során a császár iráni és lengyelországi tartózkodás után érkezik hazánkba. A szeptember 20-23 közötti magyarországi találkozók után Hailé Szelasszié Bulgáriában, Romániában és Jugoszláviában folytatta útját, amelyet egy pár napos svájci pihenés követett. Ezután a császár részt vett az el nem kötelezett országok október 5-10. közötti kairói konferenciáján, majd hazatért.³⁹ Mindez nem mindennapi teljesítmény volt az ekkor már 72 éves államférfitől.

Mint korábban említettük, a látogatás során a praktikus szempontok keveredtek a császár személyes érdeklődésével. Hailé Szelasszié szerette volna meglátogatni a szocialista országokat, amelyek az előző években építették ki kapcsolataikat Etiópiával, és láthatóan igyekeztek ott növelni aktivitásukat. Ez jó lehetőséget biztosított arra, hogy a császár felmérje, mit is várhat új partnereitől. Ugyanakkor kétségtelenül nagy súllyal esett a latba Hailé Szelasszié utazási és tudásvágya, amely Európa erre a számára kevésbé ismert térségébe csábította. A császár minden bizonnyal tisztában volt vele, hogy a hidegháborús diskurzusban leginkább csak saját szemének hihet az egyes partnerek felbecsülésénél.

A találkozó gyakorlati részleteinek tisztázására szeptember elején magyar diplomaták érkeztek Addisz-Abeába. Ez különösen a magyar programjavaslat részleteinek megvitatása, illetve a tervezett légügyi és tudományos-kulturális egyezmények előkészítése szempontjából bírt jelentőséggel. Sok probléma adódott a vízum-ügyintézésrel, elsősorban azért, mert egészen augusztus végéig lebegett a látogatás pontos dátuma, illetve, mert még szeptember közepén is változott a delegáció pontos összetétele. Így az etióp vendégek végül csak Ferihegyen kaptán meg azokat.⁴⁰ A közelgő látogatásról az első hivatalos nyilatkozatok szeptember 8-án jelentek meg a magyar lapokban. A szöveg szerint „Dobi Istvánnak, az Elnöki Tanács Elnökének meghívására I. Hailé Szelasszié, Etiópia császára a közeljövőben hivatalos látogatásra Magyarországra érkezik.” A belső jelentés kiemelte, „hogy a nagykövet⁴¹ szerint a császár Magyarországra való látogatásának jelentőségét hangsúlyozni kell, ezért ellenezte az „európai útja során” kitélt, s helyette javasolta, írjuk be, hogy a császár „hivatalos” látogatásra érkezik.”⁴²

A császár végül egy huszonnégy fős delegáció élén érkezett meg Budapestre szeptember 20-án, délelőtt 11 órakor. Az eredetileg 15 főre tervezett delegációt ala-

posan felduzzasztotta, hogy Hailé Szelasszié egy saját filmes csoportot vitt magával körútjára.⁴³ A küldöttségnek tagja volt a császár nagybátyja, az aktuális moszkvai nagykövet édesapja, Rasz Imru Hailé Szelasszié, a szenátus elnöke, Abje Abebe, Ketema Jifru külügyminiszter, Aszefa Demisszie dandártábornok, a császár fő szárnysegédje, és Ruth Deszta hercegnő. Ruth megjelenése kisebb diplomáciai bonyodalmakat okozott, Martin Ferenc varsói nagykövet ugyanis azt közölte a magyar külüggyel, hogy a lengyel értesülések szerint „a császár mindig visz magával egy-egy hölgyet kiterjedt családjából, vagy akit legalábbis családtagként kezel.” Bár a jelentés szerint ez a protokoll miatt fontos, a beszámoló, hogy növelje a bizonytalanságot, hozzáteszi, „s akihez emberileg a megfigyelések szerint kizárólag platonikus gyengédséggel viszonyul. A lengyel elvtársak igyekeznek megfelelően tiszteletben tartani az agg uralkodó ezirányú érzelmeit.”⁴⁴

Mindezek miatt Ruth Desztát – aki egyébként a császár unokája volt – Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke külön is köszöntette reptéri üdvözlőbeszédében mint „hercegnő ő császári fenségét,” és a beszéd lezárásában is megemlítette nevét.⁴⁵ Ez azért okozott kisebb fennakadást, mivel a hercegnő az etióp delegáció saját protokollja szerint jóval kevésbé volt fontos, mint például Ketema külügyminiszter, és megszólítása sem volt pontos. Kádár ezt fel is vetette a látogatás utáni értékelő megbeszélésen, amikor arra utalt, hogy „a császár válaszbeszédének magyarra tolmácsolásából úgy tűnt, mintha a császárnő családi helyzetét illetően nem pontos megszólítást kapott volna Dobi elvtárs beszédében. Ez a benyomás azért keletkezett, mert az amhara tolmács szaggatottan fordította angolra a császár szavait és ez a rész a mondatból kiragadva félreérthetően hangzott.”⁴⁶ Hailé Szelasszié egész pontosan azt mondta, köszöni Dobinak, „hogy üdvözlő beszédében megemlítette Ruth Destát (sic!). Ő nem azért van itt, mert az unokám, hanem azért, mert azokat az etiópokat képviseli, akik harcoltak és szenvedtek az Etiópia elleni fasiszta agresszió idején;

A látogatás során a praktikus szempontok keveredtek a császár személyes érdeklődésével. Hailé Szelasszié szerette volna meglátogatni a szocialista országokat, amelyek az előző években építették ki kapcsolataikat Etiópiával, és láthatóan igyekeztek ott növelni aktivitásukat. Ez jó lehetőséget biztosított arra, hogy a császár felmérje, mit is várhat új partnereitől. Ugyanakkor kétségtelenül nagy súllyal esett a latba Hailé Szelasszié utazási és tudásvágya, amely Európa erre a számára kevésbé ismert térségébe csábította.

mivel apja azon nemzeti hősök egyike, aki az agresszorok ellen harcolva életét vesztette.”⁴⁷ Az etióp vendégek ezt természetesen nem érzékelték, csak a magyar hallgatóságban keltett bizonytalanságot. A császár válaszából látszott, hogy örült a hercegnő megszólításának, és „ezt aényt politikai demonstratív reagálásra használta fel, amikor fiának a fasiszta hódítókkal vívott hősi halálára tett utalásokat.”⁴⁸ A dokumentum hozzáteszi, „a hercegnő külön üdvözlését a Külügyminisztérium egyébként azért tartotta szükségesnek, mert a protokoll a császárhoz legközelebb álló női vendég esetében azt megkövetelte, s azonkívül korábbi esetekben Vorosilov, Hruscsov és Novotny elvtársak is külön üdvözlötték a császár kíséretében érkező hercegnőt.”⁴⁹ A katonai tiszteletadással zajló köszöntés után – amelyen Kádár János és Kállai Gyula, a minisztertanács elnökhelyettese is részt vettek, illetve amelyre 6 000 budapesti dolgozót is kivezényeltek – az etióp delegációt a szállásra hajtott. Az utat a következő, magyar és amhara nyelvű feliratok díszítették: „Üdvözljük I. Hailé Szelasszié Ő Császári Felségét, a népek közti barátság és együttműködés kimagasló személyiségét!” „Szívélyesen üdvözljük Ő Császári Felségét, I. Hailé Szelassziét!”⁵⁰ Hasonló kétnyelvű címoldallal jelentek meg aznap a napilapok is.⁵¹

A soron következő napok tárgyalási tematikái számos kérdést érintettek a nemzetközi helyzet alakulásától kezdve a két fél viszonyáig. A magyar kormány fő célkitűzése az volt, hogy megismertesse hazánk történelmét, álláspontját, világban elfoglalt helyét Hailé Szelassziéval, és megalapozza a két ország közötti kapcsolatok mélyítését. Ennek során sok szó esett a – természetesen szocialista szemüvegen keresztül bemutatott – ezeréves magyar történelemről, a „törökudulásról”, a Rákóczi-szabadságharcról, a Habsburg „megszállásról”, a Tanácsköztársaság időszakáról. Ahogy a dokumentumok kiemelik, „két imperialista háború – s leginkább a fasiszmus által kirobbantott II. világháború – szenvedései acélozták meg népünknek azt az akaratát, hogy szenvedélyesen küzdjön az új háború megakadályozásáért, a békéért.”⁵² A nemzetközi ügyekben Magyarország és Etiópia között nem igazán merültek fel érdemi véleménykülönbségek: hazánk afrikai partneréhez hasonlóan üdvözölni tudta a dekolonizáció folyamatát, elítélte az „imperializmus” térnyerését és szimpátiáját fejezte ki az el nem kötelezettek mozgalma iránt. Magyarország elítélte a kongói válságba történt külső beavatkozást és az apartheidet, illetve utalva az 1964-es etióp-szomalí határháborúra többször is elhangzott, hogy a magyar álláspont szerint a területi vitát csak békés eszközökkel lehet rendezni (ami valójában az addisz-abebai álláspont támogatását jelentette). Felbukkantak az ekkor szokásosan elmaradhatatlan szövegek a nukleáris fegyverek és általában a fegyverzetkorlátozás szükségességéről. Nagy hangsúly került az újonnan megalakult Afrikai Egységsszervezetre, amelyben a magyar kormányzat az afrikai béke, biztonság és prosperitás fő letéteményesét látta – illetve bízott benne, hogy a korábbi nyugati befolyás ellensúlya lehet.

Alapvetően egyetlen kérdés volt, amiben nem egyezett a felek álláspontja, ez pedig az ekkor még megoldatlan német-kérdés volt. Ahogy a magyar fél kifejezte, „két világháború mérhetetlen szenvedései figyelmeztetnek azonban bennünket a német militarizmus veszélyére, s ennek a veszélynek az imperializmus által ösztönzött feléledésére, ami komolyan fenyegeti békésen dolgozó népünk nyugalmát.”

Majd hozzátették, „különösen nagyra értékeli (M.V.: a magyar kormány) azt a szerepet, amelyet az NDK – az európai történelemben az első békeszerető német állam – játszik a nemzetközi életben.”⁵³ Ugyanakkor az NSZK és általában a Közös Piac több országa is Etiópia meghatározó kereskedelmi partnere volt, és Hailé Szelasszié kiváló kapcsolatokat ápolott Bonnal. Így az etiópok hamar lesöpörtek minden olyan magyar kezdeményezést, ami a Német Demokratikus Köztársaság nemzetközi legitimációjának erősítését célozta, és a közös nyilatkozatból is kiszedették a német-kérdésre való utalást.⁵⁴

Az igazán jelentős ügyek azonban a kötelező tiszteletkörök után következtek. A magyar fél előkészítő dokumentumai alapján a következő témákban szerettek volna előrelépést felmutatni. Egyrészt szerették volna, ha követiről nagyköveti szintre elemik a diplomáciai kapcsolatokat. Másrészt 1965-ben meg akarták nyitni az addisz-abebai önálló magyar külképviseletet, aminek bejelentéséhez a találkozójó apopot szolgáltatott. Végül, hogy konkrét tartalommal is feltöltsék az együttműködést, műszaki és tudományos területeken elvi egyetértést akartak kialakítani, hogy megágyazzanak a leendő bilaterális megállapodásoknak. Emellett felmerült egy légügyi egyezmény megkötésének lehetősége is: 1963-ban ugyanis a MALÉV megkezdte első, Európán kívüli repüléseit Kairóba. Bár történeti távlatból ez ma már teljesen irreálisnak hat, a magyar kormány 1964-ben komolyan gondolkozott azon, hogy a légiforgalmi vállalat tevékenységét az egyiptomi hídfőből kiterjeszti Afrika több pontjára is. Ennek első elemeként egy Kairó-Nairobi járat szerepelt volna egy esetleges addisz-abebai megállóval-utántöltéssel. Ez mindenképp szükségessé tette volna egy légügyi egyezmény megkötését. A magyar fél azért is szerette volna a legmagasabb szinten felvetni az ügyet, mert tartott attól – nem minden alap nélkül –, hogy az etióp-amerikai katonai megállapodás egyes részei⁵⁵ gátlólag hathatnak a légügyi egyezményre.⁵⁶

Ugyanakkor fontos hangsúlyozunk, hogy a magyar kormány azokat a területeket is kijelölte, ahol semmiféleképpen sem szabad erősíteni a kötelékeket. Ez elsősorban a kereskedelmi kapcsolatok minőségére vonatkozott. Ahogy a háttéranyag hangsúlyozta, „Etiópia devizát biztosító piacunk, ezért nem áll érdekünkben kereskedelmi s különösen clearing egyezmény kötése.”⁵⁷ A magyar kereskedelmi mérleg 1961-63 során jelentős, csaknem egymillió dolláros többlettel zárt, és a kelet-afrikai ország fontos „dollártermő” vidék volt a kemény devizára szomjazó magyar gazdaság számára, így ennek fenntartása nemzeti érdek volt. A lehetőségeket szűkítette, hogy a szakértői értékelések szerint „az etiópiai beruházási tevékenység alacsony szintű (sic!) és nem termelő jellege miatt hitelnyújtás nem áll érdekünkben. Amennyiben mégis elkerülhetetlen lenne, csak kormányzerveknek nyújtandó hitelről lehetne szó, melyet gépi berendezéseink szállítására lehetne igénybe venni.”⁵⁸

Ennek ellenére a magyar fél is érezte, hogy nem lesz megkerülhető bizonyos gesztusértékű felajánlások megtétele. A személyes ajándékokon túl ezért a magyar kormány – 775 000 devizaforint értékben – egy röntgengépet akart adományozni Etiópiának, laboratóriumi felszereléssel kiegészítve. Sor került az ösztöndíjasok számának növelésére: az addigi öt fős keretet a 1965-66-os tanévtől 10 főre növelték, és a

magyar fél belebegtette különféle szakemberek (orvosok, oktatási és mezőgazdasági szakértők, egyetemi oktatók) kiküldését, illetve fogadását (sportedzői területen). A tárgyalásokon elvi egyetértés született a műszaki és tudományos megállapodások kidolgozásáról, illetve a légügyi egyezmény lehetőségének alaposabb megvizsgálásáról.⁵⁹ Mindezek céljából a felek megállapodtak abban, hogy egy magyar delegáció utazik majd ki Addisz-Abebába a technikai részletek kidolgozására. A felek emellett megegyeztek a kapcsolatok nagyköveti szintre történő emeléséről, illetve Hailé Szelasszié meghívta Dobit és Kádárt, hogy egy hivatalos út keretében viszonzózzák látogatását.⁶⁰

Mivel a találkozó elsősorban azt a célt szolgálta, hogy a felek jobban megismerjék egymást, illetve Hailé Szelassziénak bemutassák Magyarországot, a látogatás programja is alapvetően erre fókuszált, és a tárgyalások mellett a kulturális programok, ismerkedő beszélgetések is nagy súllyal szerepeltek az agendában. Szeptember 20-án 13.30-kor a császár fél órára találkozott a Parlamentben Dobival Kádár és Kállai társaságában, és 14.00-kor már a program folytatódott is a hivatalos ebédrel az Országház Vadász-termében. Az aznapi hivatalos tárgyalások fél öttől kezdődtek, és a napot a Duna és a Honvéd Együttes táncbemutatója zárta.

21-én délelőtt a császár megkoszorúzta a Hősök Emlékművét a Hősök-terén, majd városnézés következett. Délután Hailé Szelasszié a Magyar Optikai Művekben tett látogatást, este pedig részt vett a tiszteletére rendezett díszvacsorán. 22-én az etióp delegáció vonattal utazott a Bábolnai Állami Gazdaságba, ahol lovasbemutatót, majd ebédet vettek részt. Délután szabad program volt, este pedig a császár viszontfogadása magyar vendégei részére a Magyar Néphadsereg Központi Tiszti Házában. Szeptember 23-án, szerda délelőtt került sor a közös nyilatkozat aláírására a Parlament Munkácsy-termében. Ezután az etióp delegációt kikísérték a Ferihegyi Repülőtérre, ahol katonai tiszteletadás mellett elbúcsúztak Hailé Szelassziétől. A felszálló különgépet magyar vadászgépek kísérték a határig, és valamikor fél tizenkettő magasságában az utolsó császár elhagyta Magyarországot.

A tanulságok

Hailé Szelasszié látogatásával lezárult a magyar-etióp kapcsolatok első korszaka, amelyet a viszony mélyítését célzó elkötelezett, de érdemi tartalom nélküli tapogatódzás jellemezett. A kapcsolatok nagyköveti szintre történő emelése, majd az önálló képviselő 1965 őszi megnyitása a két fél közti együttműködés egyik leintenzívebb időszakát nyitotta meg, amelyhez foghatóra talán csak az 1970-es évek végén talá-lunk példát. A budapesti látogatás kijelölte azokat a fő kereteket (kultúra, oktatás, szakértői együttműködések), amelyek aztán meghatározták a következő évek témáit. Ugyanakkor jelezték a korlátokat is: nevezetesen, hogy – amint az a háttéranyagokból világosan kiderült – a Magyar Népköztársaság nem kíván kockázatos gazdasági kalandokba bocsátkozni, és a politikai megfontolásokon túl alapvetően dollárszerzési piacnak tekinti Etiópiát. A következő évek során végig komoly feszültséget jelentett a kormányzaton belül, hogy a politikai kapcsolatok mélyítésére tett külügyminisztériumi erőfeszítések rendre szembetalálták magukat a Külkereskedelmi

és a Pénzügyminisztérium ellenkezésével, amely csak és kizárólag a rentabilitást tekintette fokmérőnek az egyes javaslatok és projektek kapcsán. Addisz-Abeba pedig sosem tett szert akkora jelentőségre, hogy a politikai megfontolások tartósan felülírhatták volna a pénzügyieket. Bár egy-egy esetben erre sor került, de ezek inkább a kivételt erősítették. Annál is inkább, mert nem csak a magyar félen múlt az egyes projektek kudarca: a nehézkes – és a szocialista országokkal szemben időnként kifejezetten bizalmatlan – etióp bürokrácia is nagyban felelős volt azért, hogy még azokból a projektekből sem lett semmi, amelyek mögött a legfelsőbb szintű magyar politikai támogatás is tetten érhető volt. Ennek ékes példája volt a Kállai Gyula 1966-os etióp látogatása során felajánlott 5 millió USD-s magyar kormányhitel ügye, amely végül soha nem került lehívásra – jórészt az etióp fél érdektelensége és nehézkessége miatt.⁶¹

A találkozó pillanatnyi jelentőségét azt adta, hogy az egyik első példája volt annak, hogy a magyar külügyminisztériumnak és a kormánynak nem egy „bejáratott” baráti delegációt kellett fogadnia, hanem egy harmadik világbeli küldöttséget, annak minden technikai nehézségével együtt. Bár 1960-ban Sukarno indonéz, 1961-ben pedig Kwame Nkrumah ghánai elnök is járt hazánkban, ezek inkább a kivételek voltak, és nem biztosítottak elegendő rutint a közigazgatásnak.⁶² A Ruth hercegnő körüli bonyodalmakról már szoltunk, de ez korántsem az egyetlen kihívás és hiba volt, ami a látogatás során előfordult. Ahogy az összefoglaló jelentés rámutatott, súlyos problémát okozott az angol nyelvű tolmácsok képzetlensége. Az összefoglaló anyag szerint „a császárral folytatott magasszintű tárgyalások zavaró momentuma volt, hogy a főtolmács – egyébként kivételesen jó angol nyelvtudású, tolmácsként is foglalkoztatott nyelvtanár – eleinte nehézkesen s néha pontatlanul fordított, ami nagyfokú izgalmával volt magyarázható.” (...) „Ebből az a tanulság, hogy magasszintű tolmácsolásra csak igen gyakorlott és kellő érzékkel és fellépéssel rendelkező tolmácsot lehet

Addisz-Abeba pedig sosem tett szert akkora jelentőségre, hogy a politikai megfontolások tartósan felülírhatták volna a pénzügyieket. Bár egy-egy esetben erre sor került, de ezek inkább a kivételt erősítették. Annál is inkább, mert nem csak a magyar félen múlt az egyes projektek kudarca: a nehézkes – és a szocialista országokkal szemben időnként kifejezetten bizalmatlan – etióp bürokrácia is nagyban felelős volt azért, hogy még azokból a projektekből sem lett semmi, amelyek mögött a legfelsőbb szintű magyar politikai támogatás is tetten érhető volt.

beállítani.”⁶³ Szintén ennek a problémakörnek a részét képezte, hogy a tolmácsoktól társasági feladatokat is elvártak az etióp vendégek. „Zavart okozott bizonyos fokig az a tapasztalat, hogy a vendégek – a császárt kísérő legfontosabb személyek – nemcsak a hivatalos programok alatt, de a kocsikban is igényelték a társaságot, amit tolmácsaink – szerepüknél fogva – nem minden elfogultság nélkül vállaltak az adott helyzetekben.”⁶⁴

Voltak kisebb fennakadások a háttéranyagok, illetve az ajándékok körül is. Az állami ajándéknak szánt röntgenfelszerelés összetételének kérdését a területi osztály ugyanis nem tisztázta idejében, ezért az ajándékot ismertető album csak a látogatás utolsó napján kerülhetett átadásra. Dobi elvtársnak az etiópok részéről adományozott kitüntetésének átnyújtása hatásköri félreértés miatt protokollárisan szintén nem zajlott zökkenőmentesen. „Súlyosabb hiba volt, hogy a császárnak adott személyes ajándéktárgyat figyelmen kívül hagyva csomagolva kicserélték s ezért az csak diplomáciai úton kerülhet átadásra.”⁶⁵ Felmerült továbbá, hogy a protokoll nem tisztázta, Dobi parlamenti ebédje után a tárgyalásokig a magyar résztvevőknek hol kell tartózkodniuk. Erre a bizonytalanságra egyébként az ebéd programmal szembeni elhúzódomása miatt került sor. Az sem volt tisztázva, hogy pontosan kinek a feladata az egyes vendégek ki- és bekísérés az épületbe, illetve a szállásra (ezért is értékelődött fel a tolmácsok társasági szerepe). Mindezek tükrében az összefoglaló jelentés azon megállapítás, mi szerint „a császár látogatása egyébként protokolláris szempontból kifogástalanul, jó szervezéssel zajlott le, minden programpontra a tervezet szerint, pontosan került lebonyolításra,”⁶⁶ kissé túlzónak tűnik.

Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy mindezek a tárgyalások léghőjét alig befolyásolták, és Hailé Szelasszié alapvetően pozitív élményekkel felvértezve utazott tovább Bulgáriába. Mindez lehetővé tette, hogy a következő években – a már ismert keretek között – a magyar külügy folytassa a két fél közti kapcsolatok érdemi tartalommal való megtöltését. A találkozó közvetlen eredménye volt a diplomáciai viszony nagykövetségi szintre való emelése, illetve az addisz-abebai magyar nagykövetség 1965. szeptemberi megnyitása. Szintén a császári látogatásra adott válaszul 1965 májusában egy magyar delegáció érkezett Etiópiába az Országos Tervhivatal elnökhelyettesének, Bakonyi Endre Sebestyénnek a vezetésével, amely már magával vihette az ötmillió dolláros magyar hitelfelajánlást, és amely megkezdte a tárgyalásokat annak esetleges felhasználási területeiről az etióp féllel.

Szintén a látogatás és Hailé Szelasszié egyéni szimpátiájának az eredménye volt, hogy a császár – elbűvölve a magyar kultúrától és az azt gondozó szakértői közegetől – már pár héttel elutazása után jelezte, hogy szívesen látna magyar népzene kutatókat országában a különféle etióp népek kultúrájának rögzítésére. A következő évben kiküldött két szakember, Martin György és Sárosi Bálint⁶⁷ gyűjtésének jelentősége máig meghatározó a különféle etióp népcsoportok hagyományainak megőrzésében.

Az utolsó császár látogatása tehát valóban előmozdította a magyar-etióp kapcsolatok mélyülését, és általában is fontos tanulságot szolgáltat a magyar diplomácia számára. Mindennek a gyümölcsei a következő évtizedekben értek be, részben Mengisztu Hailémariam és a DERG idején. De ez már egy másik történet. ☀

Jegyzetek

- 1 A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.
- 2 Az ENSZ Közgyűlés napirendjéről csak 1962-ben került le a magyarkérdés, és a Kádár-kormány is csak ekkortól képviselhette Magyarországot a szervezetben. Gazdag Ferenc (szerk.): A magyar külpolitika 1989-2014. Budapest, Nemzeti Közszerzői Társaság, 2014. 26.
- 3 Az ogadeni háború nagyban hozzájárult Etiópia – és Szomália – „tömbváltásához.” A két ország közti fegyveres harcban a marxista vezetésű Etiópia legfőbb támogatójává a Szovjetunió vált, és ennek farvizén a többi szocialista ország – így hazánk – is fokozta támogatását Addisz-Abeábanak.
- 4 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1981. 52. doboz. 001142 Etiópia külpolitikájának néhány kérdése (1981. jan.23.)
- 5 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1965. 45. doboz. 004216/1965. Addisz Abebai Külker. képviselőlet jelentése (1965.január.23.)
- 6 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1970. 35. doboz. 001095/1 Etiópia politikai helyzetképe, 1970. I. félév (1970. május 26.)
- 7 Minderről lásd: MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 003867 A magyar etióp kapcsolatok erősítése érdekében (1964. április 28.)
- 8 A magyar kormányzat afrikai nyitására lásd: Tarrósy, István: Hungarian foreign policy towards Africa during communism and in the post-Soviet era. Twentieth Century Communism. A Journal of International History. Issue 15, 2018. 92-111.
- 9 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. október 6.)
- 10 Erről a folyamatról lásd: Marsi Viktor: A magyar-etióp diplomáciai kapcsolatok felvétele. Külügyi Szemle, XVIII. évf. (2019): 4. szám 48-66.
- 11 Uo.; MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 003869. Megbízólevél átadása Etiópiában (1960. április 14.)
- 12 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz. 001260 Etiópiai felkelés kairói visszhangja (1961. január 18.)
- 13 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz. 008568 Agrément-kérés Michael Imru, az Etióp Császárság első magyarországi rendkívüli követe és megh. minisztere részére
- 14 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz. 008174 Az etióp nagykövet bemutatkozó látogatása (1962. július 25.)
- 15 MNL XIX-J-1-k Etiópia 1945-64 1. doboz (admin.). 3/b 1/x34-1 Kereskedelmi kirendeltség felállítása Addisz-Abeában (1962. augusztus 11.)
- 16 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz. 002945 Etiópia országjelentés (1963. március 10.)
- 17 Uo.
- 18 Uo.
- 19 Uo.
- 20 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 003395 Ösztöndíjas helyek biztosítása (1963. március 10.) Ez azért sem világos, mert egy nyári dokumentum alapján továbbra is Szijártó felett Etiópiáért. MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 005543 Az etióp császár meghívása (1963. július 5.)
- 21 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 003395 Ösztöndíjas helyek biztosítása (1963. március 10.)
- 22 Uo.
- 23 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007571 Helyzetértékelő jelentés kérése Etiópiáról (1963. november 25.)
- 24 Uo.
- 25 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007571/1 Helyzetértékelő jelentés kérése Etiópiáról (1963. december 17.)

- 26 A szocialista táborban megrögzött vélemény volt, hogy az 1960. decemberi puccs mögött az Egyesült Államok állt. Bár a dokumentumokból úgy tűnik, hogy egyes etióp csoportok is hajlottak erre a véleményre, ennek alátámasztására nem állnak rendelkezésre források.
- 27 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007571/1 Helyzetértékelő jelentés kérése Etiópiáról (1963. december 17.)
- 28 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007697 Etiópia császáranak meghívása (1963. november 26.)
- 29 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 005543 Az etióp császár meghívása (1963. július 5.)
- 30 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007697 Etiópia császáranak meghívása (1963. november 26.)
- 31 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 007697 Etiópia császáranak meghívása (1964. február 14.)
- 32 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 001679/1 Etióp kirendeltségünk bővítése (1964. május.18.)
- 33 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1965. 45. doboz. 004476 A nagykövetség helyzete (1965. december 10.)
- 34 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 001577 Az április 4-i fogadás (1964. január 16.)
- 35 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 001577/1 Az április 4-i fogadás (1964. január 30.)
- 36 Uo.
- 37 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 001577/2 Az április 4-i fogadás (1964. február 10.)
- 38 Lásd MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. 001272/1 Az addisz-abebai kereskedelmi kirendeltség jelentése (1964. április 21.)
- 39 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. október 6.)
- 40 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli táviratok 1964. augusztus 24. és szeptember 10-e között.
- 41 Már mint Rász Mikael Imru szerint, aki a Moszkvában székelő, Magyarországra is akkreditált nagykövetségként már a látogatás előtt két héttel Budapestre érkezett.
- 42 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélkül. Javaslat I. Hailé Szekasszié etióp császárral folytatandó hivatalos tárgyalások tematikájára (Dátum nélkül)
- 43 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli táviratok 1964. augusztus 24. és szeptember 10-e között. XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli anyag. Ófelsége I. Hailé Szekasszié, Etiópia császára magyarországi programja (1964. szeptember 16.)
- 44 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli távirat. Martin Ferenc varsói nagykövetség jelentése (1964. szeptember 17.)
- 45 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli anyag. Dobi István üdvözlő beszéde a császár érkezésekor (Dátum nélkül)
- 46 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. október 6.)
- 47 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz. SZ.n. A császár válaszbeszéde a repülőtéren (1964. szeptember 21.)
- 48 Uo.
- 49 Uo.
- 50 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélküli táviratok 1964. augusztus 24. és szeptember 10-e között.
- 51 Uo.
- 52 XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélkül. Javaslat I. Hailé Szekasszié etióp császárral folytatandó hivatalos tárgyalások tematikájára (Dátum nélkül)
- 53 Uo.
- 54 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. szeptember 24.)
- 55 Az aszmarai Kagnev Station katonai bázis egészen a műholdas rendszerek szolgálatba állításáig meghatározó jelentőségű volt az Egyesült Államok kommunikációs kapcsolata számára,

és az USA szoros katonai együttműködést tartott fenn Etiópiával mint talán legfontosabb szubszaharai partnerével.

- 56 MNL XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz. Szám nélkül. Javaslat I. Hailé Szekasszié etióp császárral folytatandó hivatalos tárgyalások tematikájára (Dátum nélkül)
- 57 MNL XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz Tárgyalásokon felvetni javasolt kérdések (244/PJ/1964) MSZMP K.B: Pol bizottságához (1964. aug. 31. – Puja Frigyes előterjesztése)
- 58 Uo.
- 59 MNL XIX-J-1-j 1945-64 Etiópia 2. doboz Tárgyalásokon felvetni javasolt kérdések (244/PJ/1964) MSZMP K.B: Pol bizottságához (1964. aug. 31. – Puja Frigyes előterjesztése)
- 60 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. szeptember 24.)
- 61 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1966. 43. doboz. 00284/43 Kállai elvtárs látogatása Etiópiában (1966. február 21.)
- 62 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris, 2005, 512.; Gazdag 2014. 26.
- 63 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz. Sz.n. Összefoglaló jelentés (1964. október 6.)
- 64 Uo.
- 65 Uo.
- 66 Uo.
- 67 MNL XIX-J-1-j Etiópia 1965. 45. doboz. 00328/4 Magyar népzene kutatók Etiópiában (1965. augusztus 12.). Az anyag itt érhető el: <https://www.ethiofolk.com/hu/> (Letöltés dátuma: 2020.10.01.)

Felhasznált irodalom

- A tanulmány végjegyzeteiben részletesen megtalálható az egyes szálas anyagok pontos hivatkozása, ezért a fölösleges duplikációk elkerülésére itt most csak a nagyobb fondegységeket és a szekunder irodalmat tüntetjük fel.
- Gazdag Ferenc (szerk.): A magyar külpolitika 1989-2014. Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2014.
- Marsai Viktor: A magyar-etióp diplomáciai kapcsolatok felvétele. Külügyi Szemle, XVIII. évf. (2019): 4. szám 48-66.
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 1. doboz.
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1945-64. 2. doboz
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1965. 45. doboz.
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1966. 43. doboz
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1970. 35. doboz
- MNL XIX-J-1-j Etiópia 1981. 52. doboz
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2005.
- Tarrósy, István: Hungarian foreign policy towards Africa during communism and in the post-Soviet era. *Twentieth Century Communism. A Journal of International History*. Issue 15, 2018. 92-111.

A szerzőről

Ph.D., A Nemzeti Közszolgálati Egyetem adjunktusa és a Migrációkutató Intézet kutatási igazgatója.

About the Author

Ph.D., Assistant Professor,
National University of
Public Service,
Research Director,
Migration Research
Institute, Budapest.

marsaiviktor@yahoo.com

English Abstract

The last Emperor in Hungary – the visit of Haile Selassie in 1964

The visit of the Ethiopian emperor Haile Selassie on 20-23 September 1964 was one of the most important events of the Hungarian foreign relations that time. This article aims to examine the circumstances of the meeting and its effects on the Ethio-Hungarian relations. The main statement of the paper is that although the visit did not bring a breakthrough in the collaboration, it helped to strengthen and fill with content the fresh connection between the parties, and it also determined the main frameworks of cooperation for the next two and half decades. Furthermore, the negotiations bred important practical experiences for the Hungarian administration, which knowledge helped not only in the relations with the developing world, but also in the wider international arena.